

**A KALOCSAI GIMNÁZIUM  
TÖRTÉNELMI ÉS NÉPRAJZI  
GYŰJTEMÉNYE**

**IRTA:  
NAGYFALUSY LAJOS S. J.**

**BUDAPEST, 1942**

**Kiadványok Jézus Társasága magyarországi történetéhez**  
(Publicationes ad historiam S. J. in Hungaria illustrandam)

**Tanulmányok — (Lucubrationes) sorozat**

1. Loyolai Szent Ignác visszaemlékezései. Fordította *Gyenis András S. J.* (Acta S. Ignatii de Loyola. Traduxit *Andreas Gyenis S. J.*) Budapest, Korda 1934. 84 lap. Ára 1'80 P.
2. A jezsuita rend generálisai. Irta *Gyenis András S. J.* (Praepositi Generales S. J. Auctore *Andrea Gyenis S. J.*) Budapest, Mauréza, 1935. 96 iap. Ára 1'50 P.
3. A jezsuita iskoladráma. Irta *Takács József.* (Dramata scholastica seu ludi scenici S. J. [in Hungaria.] Auctore *Josepho Takács.*) Budapest, Korda, 1937. 172 lap. Ára 3'50 P.
4. Pray György clete és munkái. Irta *Lischerong Gáspár S. J.* (Vita et opera Georgii Pray. Auctore *Gaspere Lischerong S. J.*) Budapest, Korda, 1937. 152 lap. Ára 2'50 P.
5. A jezsuiták iskolái Magyarországon a 18. század közepén. Irta *Hets J. Aurelián O. S. B.* (Scholae jesuitarum in Hungaria medio saeculo XVIII. Auctore *J. Aureliano Hets O. S. B.*) Budapest, Korda, 1938. 91 lap. Ára 2'50 P.
6. A kapornaki apátság története. Első rész. Irta *Nagyfalusy Lajos S. J.* (Historia abbatae de Kapornak. Pars prima. Auctore *Ludovico Nagyfalusy S. J.*) Kalocsa, Árpád, 1941. 169 lap. Ára 5 P.
7. A kapornaki apátság története. Második rész. Irta *Nagyfalusy Lajos S. J.* (Historia abbatae de Kapornak. Pars secunda. Auctore *Ludovico Nagyfalusy S. J.*) Kalocsa, Árpád, 1942. 269 lap. Ára 10 P.
8. A pécsi jezsuiták működése. 1687—1728. Irta *Galambos Ferenc.* (Historia PP. S. J. Quinque-Ecclesiis. 1687—1728. Auctore *Francisco Galambos.*) Budapest, Korda, 1942. 119 lap. Ára 5 P.
9. Gerő György S. J. Keresztény Herkulese. Irta *Pethő Jenő S. J.* (Hercules Christianus Georgii Gerő S. J. Auctore *Eugenio Pethő S. J.*) Budapest, Korda, 1942. 8+56 lap. Ára 5 P.
10. Csapody Lajos. 1729—1801. Irta *Anty Illés.* (Ludovicus Csapody. 1729—1801. Auctore *Elia Anty.*) Budapest, Korda, 1942. 4+59 lap. Ára 5 P.
11. A kalocsai kollégium. 1860—1940. Irta *Kerkai György S. J.* (Collegium S. J. colocense. 1860—1940. Auctore *Georgio Kerkai S. J.*) Budapest, Korda, 1942. 4+38 lap. Ára 5 P.
12. A kalocsai gimnázium történelmi és néprajzi gyűjteménye. Irta *Nagyfalusy Lajos S. J.* (Collectio historico-ethnographica gymnasii colocensis. Auctore *Ludovico Nagyfalusy S. J.*) Budapest, Korda, 1942. 4+16 lap. Ára 5 P.
13. Bárány X. Ferenc váci püspök. 1731—1795. Irta *Félegyházy József.* (Franciscus Liber Baro Splényi, episcopus váciensis. 1731—1795. Auctore *Josepho Félegyházy.*) Budapest, Korda, 1942. 4+35 lap. Ára 5 P.



PUBLICATIONES AD HISTORIAM S. J. IN HUNGARIA ILLUSTRANDAM  
— KIADVÁNYOK JÉZUSTÁRSASÁGA MAGYARORSZÁGI TÖRTÉNETÉHEZ —  
LUCUBRATIONES 12 TANULMÁNYOK

---

SZERKESZTI:  
GYENIS ANDRÁS S. J.

---

KIADJA:  
PRAY RENDTÖRTÉNETÍRÓ MUNKAKÖZÖSSÉG, BUDAPEST, VIII., MÁRIA-U. 25.

**A KALOCSAI GIMNÁZIUM  
TÖRTÉNELMI ÉS NÉPRAJZI  
GYŰJTEMÉNYE**

**IRTA:  
NAGYFALUSY LAJOS S. J.**

**BUDAPEST, 1942**

**Collectio historico-ethnographica gymnasii colocensis,**  
*auctore Ludovico Nagyfalusy S. J.*

Auctor commentarii, qui est fere a 20 annis custos indefessus collectionis, enarrat genesim et historiam eiusdem, simulque describit objecta maioris valoris vel artis. Collectio continet objecta 7578, ex quibus numismata varia eaque diversa sunt 6785.

Különlenyomat a Jezsuita Történeti Évkönyv 1940-ből.

---

Nyomatott: Korda R. T. nyomdájában, Budapest, VIII., Csepregy-u. 2.

## A KALOCSAI GIMNÁZIUM TÖRTÉNELMI ÉS NÉPRAJZI GYŰJTEMÉNYE<sup>1</sup>

A kalocsai gimnázium az intézet átvételénél 20 drb. értékesebb érmet örökölt a kegyesrendi atyáktól.<sup>2</sup> Ez volt az *éremtár kezdete*. A kegyesrendiek korára mehet vissza történelmi szertárunk gyönyörű és igen értékes *régi térképgyűjteménye* is; legalább a *Tabula Peutingeriana* facsimile sorozatában ez a bejegyzés van: 1854. Gymnasii Colocensis.<sup>3</sup> Ez pedig csak a piaristák korából lehet. Csak gyanítani lehet, hogy ugyanilyen örökség a XVIII. századból való térképek és térképgyűjtemények, melyek ma már valóságos történeti forrás számba mennek. Ezek közül a régebbi gyűjtemény címe: Atlas novus, terrarum imperia, regna et status. Nürnberg, 1710, a Homann-cég kiadása. Ugyanazon cég kiadása a másik, XVIII. századi újabb és tette-mesebb gyűjtemény, mely jegyzéke szerint 206 térképet foglal magában, az egyes térképeken 1732, 1735, 1737 évszámjelzéssel; Temesvár környékének térképe pedig jelzése szerint: az imént (III. Károly idejében) lefolyt török háború új hadszínterének térképe. A gyűjteményben a pozserováczi békének térképe nyilván egykorú. — Az atlaszban ábrázolt világrészek egyébként: Európa, Ázsia, Afrika, Amerika. Mindkét gyűjtemény roppant becses, kivált a régebbi, 1710-ből való.

A történeti *éremtár* gyarapolását, fejlődését az Értesítők ezen adatai jelzik:

Mennyei József kalocsai tanítóképző-intézeti igazgató úr ajándéka: 34 drb. „régi és új pénznem”; ezzel az ajándékkal 1863-ban az éremgyűjtemény (beszámítva a piarista korból örökölt 20 drb. értékesebb érmet), legalább 54 darabból áll. Ez volt a kiindulás.

Egyszerre számottevő lett azonban az éremgyűjtemény Török János lapszerkesztőnek „nagybecsű” hagyatékával, me-

<sup>1</sup> Az adatok általában a gimnáziumi értesítőkből vannak véve.

<sup>2</sup> Értesítők, az 1862—1863. év adatai.

<sup>3</sup> E facsimile sorozat (itinerarium-utivázlatterkép) igen becses. Annak idején P. Willekens S. J. rendi visitátorunk külön tájékozódott, hol és hogyan lehetne megszerezni. A budapesti tudományegyetem régi nyomása.

lyet még 1878 előtt<sup>4</sup> hagyott intézetünkre. E valóban nagybecsű gyűjtemény a szertárunkban róla máig meglévő jegyzék szerint<sup>5</sup> több mint 400 magyar érmet foglalt magában, köztük éremtárunk legszebb régi magyar aranypénzeit, mint I. Károly aranyforintját; I. Mátyás címeres aranypénzt (egyik oldalon Szent László képével, a másik oldalon a Korvin-címerrel); I. Ferdinánd „dupla” aranyát; I. Lipótnak azt a gyönyörű máriás fertályaranyát, amelyen a Patrona Hungariae fölrata: S. Immacul. Vir. (Szeplőtelen szent Szűz); II. Rákóczi Ferenc máriás aranyforintját. Azonfölül 40 Árpád-kori pénzt. Mindezt összevetve, ezt az ajándékozást kell magyar éremgyűjteményünk alapvetőjének mondanunk.<sup>6</sup>

Nagyobb lendületet azonban az éremtár fejlődésének Haynald bíboros érsek adott, mikor intézetünknek ajándékozta a Nemzeti Múzeum viszontadományát azokért az értékes aranyezüst emlékérmekért, melyeket Haynald érsek előbb a Nemzeti Múzeumnak adott. Ezen intézetünk javára történt ajándékozás miatt Haynald érsek tekinthető a *teljesebb éremtár* alapítójának.

Ez az adományozás intézetünk javára az 1895—96-i értesítőnek tanúsága szerint 1876. júl. 25-én történt, s a bíboros-érsek e gyűjteményt maga gyarapította és katalogizálta. Talán még e Haynald-gyűjteményből való az éremtár öt szakaszra való felosztása:

I. A régi római családok érmei, (nummi consulares 556 a. U. C. — 710 a. U. C.) 34 drb.

II. Császárkori érmei (Julius Caesar — Justinianus) 113 drb. (Helyesebben talán: 413 drb.)<sup>7</sup>

III. A magyar királyok érmei 575 drb.

IV. A német-római császárok érmei (1556—1806), 167 drb.

V. Különféle nemzetek érmei. (Orosz-, Szerb-, Új-Görög-, Török-, Angolország; Egyesült Államok; Pápai állam; Olasz-, Spanyol-, Francia-, Porosz-, Bajorország, Belgium, Hollandia, Szilézia, Szászország, Würtemberg, Baden, Schleszvig-Holstein,

<sup>4</sup> A hagyományozást az 1878-i értesítő említi, de mint olyat, amely „évek előtt” történt.

<sup>5</sup> Nummi Hungarici ex collectione Törökiana. Catalogus Nummorum descriptivus in Scrinio numismatico contentorum. (A IV. csomóban. Az írás- és számjelzések itt-ott zavarosak, de megállapítható, hogy e gyűjtemény több, mint 400 magyar éremből állott; azonban máshonnét úgy látszik, voltak benne még római érmei is.)

<sup>6</sup> Ugyanezt mondja szertárunk föntidézett Catalogus-ának összeírója is: „Das Hauptfundament unserer Sammlung haben wir Herrn Török zu verdanken.” (Numismatische Sammlung im Gymnasium zu Kalocsa. Einleitung.)

<sup>7</sup> Az egyik, kb. a 80-as évekből való szertári jegyzékünk szerint a római császárkori érmei összes száma 450; (a 450-ik szám után ugyanis e jegyzékben ez olvasható: Explicit series nummorum Imperatorum Romanorum in nostra collectione.) Tehát aligha tévedünk, ha a Haynald-kori gyűjteményben a római érmék számát 413-ra tesszük. L. még a köv. jegyzetet.



Hannover, Brema, Dánia, Svájc, St. Marino, Kína.) 207 drb. Összesen 1459 drb.<sup>8</sup>

Egyéb adományok következtében a gyűjtemény annyira gyarapodott, hogy csakhamar új rendezésre volt szükség. 1879-ben az érmeik már külön e célra készített nagyobb szekrényben vannak elhelyezve és csoportok szerint újra rendezve;<sup>9</sup> az új rendezést bizonyára Weiser Frigyes S. J. végezte, mint a „föld-abroszok és régiségek” akkori őre. Az 1878—79-i értesítő szerint, hogy egyebet mellőzzünk: vannak az éremgyűjteményben római konzuli- (nummi familiarum) és császárkori érmeik; a magyar pénznemből csak II. István, II. Géza, III. István, IV. István, I. Imre, III. László, Albert, I. Ulászló, V. László korabeliek hiányzanak.<sup>10</sup> Van azonkívül sok lengyel, orosz, török, szerb, francia, belga, angol és Egyesült Állam-i pénzdarab stb. A diákok között is vannak buzgó gyűjtők.

A történelmi (és néprajzi) szertár keletkezésétől máig a szertár megajándékozói között olyan nevek szerepelnek, mint: Haynald Lajos bíboros-érsek, Várady L. Árpád érsek, Pauer János székesfehérvári püspök,<sup>11</sup> Jeszenszky Alajos nyitrai nagyprépost, Horváth Győző püspök még mint érseki titkár, Apponyi Albert gr. vall. és közokt. miniszter, Hóman Bálint vall. és közokt. miniszter, a Magyar Nemzeti Múzeum, a testvérintézetek közül szatmári rendházunk és a kalksburgi kollégium, továbbá Winkler Pál érseki könyvtáros, Evetovics János bácsi plébános, Kalocsa városa, a jászberényi irgalmas nővérek, a kínai magyar és az afrikai zambézi J.-t. misszió és számos egyházi és világi jótévő, köztük növendékeink szülei és magának a tanári testületnek több tagja.<sup>12</sup>

Nem feledkezhetünk el növendékeink gyűjtő buzgalmáról sem, melyet az évi értesítők is kiemelnek, így az 1865., 1879., 1910—12. években. Név szerint is meg kell említenünk 1913-ból Rauer Farkas VIII. o. tanulót, a Szolnok-pusztai, 112 drb.-ból álló bronzkori leletnek és Skublics János VII. o. tanulót, a nyit-

<sup>8</sup> Így az értesítőben. Az összeadásból azonban csak 1159 drb. jönne ki, — de amint jeleztük, a római érmeik számjelzésében sajtóhibából állhat a 113-as szám 413 helyett.

<sup>9</sup> 1878—79-i értesítő. De az ötös beosztás ezután is, sőt máig megmaradt.

<sup>10</sup> Az akkori éremmeghatározás szerint. Ma az említettek közül csak I. Imre pénze hiányzik. Ez igen nehezen vagy roppant drágán szerezhető meg: ezt, valamint I. Ottó pénzét szertárunkban egy-egy utánzat pótolja; egyébként szertári gyűjteményünkben az összes magyar királyok pénzei képviselve vannak legalább egy-egy példányban.

<sup>11</sup> Ez utóbbinak ajándéka azonos a hét külön lapon évsor szerint rendezett ezüstpénz-sorozattal, mely a föntidézett Catalogusban (*a Collectio Törökandában*) *Collectio Paueriana* néven van jelölve és beiktatva, és 137 pénzből áll, I. Ferdinánd korától I. Rudolf koráig.)

<sup>12</sup> Az adakozók névsorát lásd a kalocsai gimnázium 1936. évi értesítőjében.

ramegyei vígvári kőkorszaki leletnek (4 edénynek és 1 csontfejszének) adományozóit; ez utóbbi a lelet színhelyéről fényképet is mellékel. Diákjaink révén jutottunk e szertár nem egy és más, említésreméltó darabjához is, pl. a *Judea capta* feliratú, Jeruzsálem elfoglalásának emlékére vert éremhez, vagy pl. az 1849-i világosi fegyverletételből való honvédszászló-foszlányhoz stb.

Ami az érmek és egyéb régiségek elrendezését illeti, az természetesen nem egy év munkája. Az éremtár első alapvető rendezését leginkább a Török-féle éremhagyatéknak és Haynald érsek adományának, (valamint a még előbbi kezdetleges gyűjteményeknek) egyesítése tette szükségessé (mint azt már jeleztük).

A rendező munka természetesen a szertár őreinek nevéhez fűződik. A szertárőrök sorát (legalább az értesítők szerint) Weiser Frigyes S. J. nyitja meg, aki 1879—1890 között szerepel, mint a „földabroszok és régiségek őre”, vagy mint a „földrajzi szerek és régiségek őre”. Ugyane korból való s így bizonyára P. Weisernek is tulajdonítandó az a rendkívüli hangyaszorgalommal összeírt éremjegyzék,<sup>13</sup> amelynek címe: *Catalogus Nummorum descriptivus in Scrino numismatico contentorum*. Ebben az összeírásban az akkori gyűjtemény római konzuli érmei mindenikének külön, többé-kevésbé terjedelmesnek mondható tanulmánylapja van; de hasonló beható, búvárkodásra valló tanulmánnyal van jegyzékbe szedve az akkori éremgyűjtemény érmeinek jó része mind az öt éremcsoportban. Ugyanezen katalógus dobozában vannak más kéziratos tanulmányok, érmészeti értekezések és összefoglalások stb. Ezek között az egyik, rövidebb áttekintést nyújtó éremjegyzék címe: *Prospectus Collectionis Numismaticae*. Ebben szertári gyűjteményünk magyar érmei Szent István korától I. Ferenc Józsefig haladnak az uralkodási évek jelzésével. I. Ferenc József korát így jelzi: 1848—1887. Világos ebből, hogy ez a rövidebb áttekintést nyújtó jegyzék 1887-ben fejeződött be s így a vele egykézírású, fönntemlített *Catalogus Nummorum* is ugyanezen időtájban fejeződött be, amit még két körülmény erősít meg: a) a *Catalogus Nummorum* utolsó érem-évszámai is 1884-től 1887-ig haladnak, egyetlen érem évszáma 1888; b) az 1890-es évekből e katalógusban már egyetlen érem sincs és semmi sincs benne az 1892. évvel kezdődő új valutarendezésről vagy az ezzel kezdődő új osztrák és magyar pénznemekből. Mindebből világos, hogy e jegyzék Weiser Frigyes S. J. szertárőr idejéből való s az ő gondoskodásának műve.<sup>14</sup>

<sup>13</sup> Már föntebb idéztük, de itt külön kell foglalkoznunk vele. A katalógus az előbbi katalógusok összegezése és kiegészítése lehet, ha a másolás talán későbbi is.

<sup>14</sup> Idegen, más kéz írása azonban: *De re Nummaria Romana*. Természetesen, lehetnek egyes későbbi pótlások és másolások is; (mint azt néhány későbbi, P. Bosizio-ra valló bentfelejtett vagy bentahagyott adat mutatja.)

A magyar érmekre nézve azonban ebben a korban hiányoztak a legfontosabb útbaigazító művek (*Corpus Nummorum Hungariae*, Hóman B. *Pénztörténete* stb.), azért a magyar érmek Árpád-kori részét később egészen újra kellett rendezni.<sup>15</sup>

A gyönyörű pápai éremsorozat (az avignoni pápák korától a legújabb korig) legnagyobbbrészt Jeszenszky Alajos nyitrai nagyprépost ajándéka, szintén a későbbi időből való; valamint későbbi egyes, nevezetesebb érmeknek külön üvegszekrényben való rendezése.

A kutató szellemű Weiser Frigyes S. J. vetette meg nagyhírű rendtársával, Rosty Kálmán S. J. tanárral a közeli Halom község határában vezetett ásatásokkal a régiséggyűjtemény alapját is.<sup>16</sup>

A szertár multjának megfelelően, hogy a csak pár évvel előbb föltárt halomi, avarkori sírmező első, nyomravezető lelete is (avar kori bronz *vitéz-öv* több avar agyagedénnyel) szintén a mi szertárunkba került néhány más, (1910—12-ből való) ugyancsak Halomban kiásott agyagedény mellé s egy, ugyancsak 1910 táján ott talált (török-magyar kori) réz vagy bronz „csatacsillag” mellé. Együttvéve csinos kis gyűjteményt tesznek ki.

Weiser Frigyes S. J. közvetlen utódjáról az értesítők hallgatnak, s így csak biztos szájhagyományból tudjuk, hogy 1890 után az éremgyűjteményt Bosizio Atanáz S. J. gondozta nagy ügyszeretettel 1896-ig; utána pedig az éremgyűjtemény gondviselője Komárik István S. J. volt.

P. Bosizio (s részben utódai) fáradozásának eredménye volt az egyes éremdarabok pontosabb meghatározása; az egyes darabok csaknem mind külön meghatározó lapocskába voltak zárva. Az éremtárnak új, szemléletesebb s így az iskolai célnak sokkal megfelelőbb rendezésénél ezeket a meghatározó lapokat az érmekről természetesen le kellett venni, s ezek fonálra fűzve megvoltak egészen a kommunizmus idejéig, amikor e nyomra vezető lapokat meg kellett semmisíteni, hogy az értékesebb darabok árulói ne legyenek.<sup>17</sup>

A történelmi szertárnak őrei 1906-tól: Damián János S. J. (1906—1908.) Megkezdte azt az új rendezést, melyet szakértéssel, szívóssággal és rendkívüli buzgósággal folytatott utóda: Hauer Ferenc S. J. (1908—1915.) Az ő idejére esik a cellás-fiórendszer behozása, az üvegszekrények elkészülése, a Weszerle-féle (ma már elavult, de azért még mindig értékes) érmészeti

<sup>15</sup> Lásd még az értekezés vége felé.

<sup>16</sup> Magyar Minerva V. 1912—13. 276 l. Egyik élő tanítványunk jól emlékszik, hogy a szertárunkban lévő két, bronzkori (gabonatartó) urna a P. Weiser-féle ásatásból való. Halomi, vagy suhogói lelet.)

<sup>17</sup> P. Hauer Ferenc S. J. pécsi gimn. tanár szíves közlése. (Az éremtárban a pénzek alatt lévő számok jórészt az itt említett cédulafűzér számainak felelnek meg s ehhez képest — a cédulafűzér megsemmisítése után — most már jórészt tárgytalanok.)

táblák beszerzése, a Magyar Numizmatikai Társulatba való bekapcsolódás (1908-tól), a pecsétgyűjtemény alapvetése (500 drb. pecséttel 1911-ben), stb. Ugyanezen évben (vagy az előzőben) készült a tárgyak elhelyezésére saját költségünkön az öt nagy tölgyfaszekrény, 800 korona kiadással.

A szertár újabb rendezésének oroszlanrészre kétségtelenül Hauer Ferenc S. J. érdeme. Az így elrendezett néprajzi, érem- és régiségtár „Történelmi Múzeum”<sup>18</sup> elnevezése alatt „végleges” elhelyezést nyert azután a főgimnázium északi szárnyában, a gimnáziumi prefektúra fölött, a második emeleten, (az 1912–13-i tanévben). A következő évben sikerült a szertár új helyiségét oly állapotba hozni, hogy az az érdeklődők számára megnyitható volt. 1915-ben e nagyobb arányú rendezés is befejezéshez jutott, úgyhogy szerény gyűjteményünk ilyen szakszerű csoportosításban megfelelően érvényesülhetett és futólagos megtekintése is okulást nyújthatott.

1917-től 1920-ig a szertár felügyeletét és rendezését Jablonkay Gábor S. J. vette át, aki jezsuita ritkaságokból szép és becses gyűjteményt hozott össze, amely azonban más rendezés következtében többé nem tartozik a történelmi szertárhoz.

1920-ban a történelmi szertár gondozását Nagyfalusy Lajos S. J. vette át, a szertár jelenlegi őre. Közben egy évig (1928–29-ben) Bajak Mihály S. J. volt a szertár őre, a kínai (részben japán stb.) tárgycsoport alapvető rendezője.

1924-ben kapta a szertár mostani új, tágas és világos termét, amelyben a bő szertári anyagot szemléletesebben, áttekinthetőbben és célszerűbben lehetett elrendezni; azóta az anyag évről-évre gyarapszik és a nagy terem is kezd már szinte zsúfolttá válni. (Az előtte való szobának a szertár céljára való átalakítása most van folyamatban.)

A szertár jelenlegi képét és leltári állapotát ezekben vázolhatjuk:

#### A) Éremtár.

Hogyan indult az éremtár, már láttuk. 1876-ban 1459 éremről van említés; 1896-ban 1469 érmet számláltak; 1913-ban kb. 3500 pénzt, érmet és zsetont.<sup>19</sup> Az utolsó megszámlálás szerint az érmek és pénzek száma 6785.<sup>20</sup> A kagyló-pénztől és a szíami

<sup>18</sup> Latin névtáraink hivatalos stílusában a szertárak latin neve általában *museum*, pl. *museum physicum*, *geographicum* stb. Így kaphatta a történelmi szertár is (átmenetileg) a *múzeum* nevet, bár igazán annak nem mondható s az értesítőkben is hivatalosan csak történelmi (és néprajzi) szertárnak szoktuk nevezni és a többi szertár közé sorolni.

<sup>19</sup> Magy. Minerva i. h.

<sup>20</sup> E számban természetesen nincsenek benne a kiselejtett duplumok és egyéb fölös érmek, valamint az olyan érmek, amelyek még rendezésre, meghatározásra és a szertárba való besorozásra várnak, de ez idő szerint a szertárba nincsenek beosztva.

porcellánpénztől a modern államok ércpénzéig felölel e gyűjtemény mindent.

Az érmek beosztása nagyjában a régi. Ami a magyar pénznemeket illeti: az Árpád-kori, *felirat nélküli* érmek osztályozása érthetően nem egyszer nehézségekbe ütközött. A mai meghatározás általában a CNH (Corpus Nummorum Hungariae) szerint történt; de kétesebb esetekben Hóman Bálint *Pénztörténet*-ét, mint ez idő szerint e téren elismert vezető munkát vettük döntőnek. (Jelzése HB.) A megjelölés ezek alapján (kétesebb vagy nehezebb esetekben) ilyenféleképpen történt:

V. István. CNH. I. 15 : 292.

II. Géza. I. 9 : 44. HB. 256—57. 1.

II. Géza. CNH. I. 9 : 145. HB. 256—57. 1. (Megközelítőleg; de a mi pénzünk nagyobb.) Stb.

Némely Árpád-kori fölírtos éremfaj névolvasását és minősítését külön meg kell okolnunk:

II. István neve érmein (CNH. I. 4 : 51—52.) *CEHANVS*; az *István* név eszerint e korban *Csepán*-nak vagy *Cséfán*-nak is hangzott.

A CNH 96-os számú Árpád-kori éremfaj felirata, melyen legendakezdő kereszt és (két szó közé eső) szavakat szétválasztó pont is van (olvasásom szerint):

*LADISLAI CE(X) v. REX.*

Elődöm a szertárunk birtokában lévő példányról ugyane betűsört így olvasta le: *LADISLAI EET* vagy talán: *LADISLAV RE*.<sup>21</sup>

Réthy László szerint (CNH. I. 6 : 94—95.) a kérdéses érem előlapján „a király koronás feje, szemközt körirat: *LADISLAVS-E* vagy értelmetlen betűk?” Látni való ez összetevésekből, hogy főleg két betű olvasása okoz nehézséget: az utolsó igen elmosódott betűé, melyet Réthy nem is olvas, (vagy legalább is egyáltalán nem vesz tekintetbe), s azért ezt bátran olvashatjuk igen elmosódott vagy hibásan vert X-nek. A másik, a visszafelé harmadik betű olvasatai: *C, E, R, S*. Ezt hát bátran vehetjük elmosódott vagy hibásan vert *R*-nek, akkor az olvasás: *LADISLAI REX*. A következetlen összetétel (genitivus-nominativus) nem okozhat komoly nehézséget, ha meggondoljuk, hogy pl. Kun László pénzein két éremfajnak is ugyanaz a körirata: *LADISLAI REX*.<sup>22</sup>

<sup>21</sup> A már föntidézett *Catalogus* leírásában.

<sup>22</sup> (NH. I. : 16. (310—311.) Más magyarázat lehetne: I. Béla pénzein pl. az *L* alakja többi között fordított *V*, CHN. I. 2. : 18; Salamon pénzein az *A* alakja éppúgy fordított *V* (CHN. I. 2 : 22); Szent László egyik pénzén az *L*-et és *V*-t alig lehet megkülönböztetni; a fordított *C* alak *D*-nek felelhet meg. Ezek alapján az olvasás ez is lehetne: *CE ET LADISLI=CE(PANI) ET LADISL(A)I* = Istvánnak és Lászlónak, mint Mánuel bizánci császár királynak pénze. (A kétnevű fölírat is bizánci jelleg?)

Végül (CNH. I. 13. lapon és I. 2 : 23.) érdekes I. Géza (igazi) keresztnéve (hercegi rangját feltüntető) érmein: *DVX MAGNUS*; az *V* itt *A*-nak olvasandó, mint pl. Salamon pénzein is találunk hasonló példára (CNH. I. 2 : 22.), az *A*-hoz hasonló betű viszont *V*-nak; a *G* felgömbölyödő alakja egészen *O*-hoz hasonló.

Ezek, az éremolvasás szempontjából elég fontos dolgok, kis szertárunk Árpád-kori készletével is megvilágíthatók. Az Árpád-kori pénzek között pedig igen becsesnek tartom azt a Szent István-kori féldénárost, (a nem régi hódmezővásárhelyi ezüstleletből), mely az apostoli kettős kereszt alakját elvitáztatlanul tisztán mutatja.<sup>23</sup>

A római-kori érmek közül nehezebb és körülményesebb a köztársasági (konzuli) érmekeket meghatározni. Szertárunkban a konzulkori érmek csaknem mindegyikének külön tanulmánylapja van, (amint azt már említettük).<sup>24</sup> A legrégibb római éremfajunk: Gens Memmia 263—235-ből Kr. e., tehát a legelső római veretű (ú. n. „fűrészelt szélű”) dénárok korából való.

Érdemesnek tartjuk továbbá a szertárunkban lévő arany-pénzek leltári leírását itt részletesen adni:<sup>25</sup>

1. Az *első magyar* aranyak közül: I. Károly firenzei mintára vert aranya. (CNH. II. 4 : 62. A Török-féle hagyatékból.)<sup>26</sup>

2. Nagy Lajos firenzei mintára vert aranya. (CNH. II. 4 : 63. Evetovics János bácsi plébános ajándéka, 1908—9.)

3. Nagy Lajos 4 pólyás- és lilimos Anjou-címeres aranya. (CNH. II. 4 : 62. Vétel útján.)

4—5. I. Mátyás máriás aranya (egyik oldalon Szűz Mária, másik oldalon Szent László képével. — Az első darab a CNH. II. 13 : 209. A-t még legjobban megközelítő típusváltozat; a második a CNH. II. 13. : 210-et megközelítő típusváltozat.)

6—7. I. Mátyás Szent László képével díszített, Korvin-címeres aranya. (Az első a CNH. II. 13 : 204 B-t megközelítő típusváltozat; a második CNH. II. 13 : 205. Legalább az egyik a Török-féle hagyatékból valónak látszik.)

<sup>23</sup> Külön értekezés róla az értesítőben 1933—34. 3—5. I. Szent István kettős keresztje cím alatt.

<sup>24</sup> Tudvalevőleg a későbbi utánpótlásokat, hamisítványokat megkülönböztetni olykor igen nehéz, szinte lehetetlen feladat; szerencsénkre alapvető gyűjteményeinkről, (a Haynald-, Török-, Pauler- és Jeszenszky-féle gyűjteményekről) föl kell tennünk, hogy azok szakértelemmel és nagy gonddal voltak összegyűjtve és rendezve; a későbbi, nagyon különböző értékű helyekről való adományozás, gyűjtés, beszerzés darabjait egyenként tüzetesen átvizsgálni, vagy átvizsgálás végett a Nemzeti Múzeumnak mind valamennyit beküldeni alig lehetett; de az iskolai oktatás és szemléltetés céljára a jó utánpótlásoknak is megvan a maguk értéke és jelentősége.

<sup>25</sup> Elhagyjuk azonban az esetleg arannyal fúttatott érmek leírását, valamint azokat, amelyeknek anyaga kétesnek látszik és meghatározva nincs.

<sup>26</sup> Ennek jelzése a továbbiakban egyszerűen T. h. (Ahol semmi jelzés sincs, ott a felsorolt pénzek vagy a Haynald-féle gyűjteményből, vagy vásároltak lehetnek.)

8. II. Lajos máriás aranya, 1517. (A CNH. II. 21 : 292-t megközelítő típusváltozat.)

9. I. Ferdinánd máriás „dupla” aranya. (FER. DG. II. RO. IM. S. AUG. GE. HV. BO. R. 1564. T. h.)

10. I. Rudolf máriás aranya, 1593. (Evetovics János bácsi plébános úr ajándéka, 1913—14.)

11. I. Miksa máriás aranya, 1574.

12. I. Lipót máriás fertály-aranya. (E lapon: Lipót király képe, szokott körirattal. Hátlapon: a kis Jézust tartó Szűzanya képe, lábánál Magyarország címerével, körirat: S. IMACVL. VIR. MA. MAT. D. P. H. 1692. — T. h.)

13. Mária Terézia máriás aranya, 1775. (Csere útján a Nemz. Múzeumtól.)

14. V. Ferdinánd szűzmáriás aranya, 1848. (FERDINANDVS. I. D. G. AVST. IMP. HVNG. B. REX.)

15. I. Ferenc József 4 forintos aranya, 1871.

16—17. I. Ferenc József 10 koronás aranya, 1907; (a második példány ajándék).

18. I. Ferenc József 20 koronás aranya, 1912.

19. II. Rákóczi Ferenc máriás aranya. (Egyik lapján barokk-díszbe foglalt magyar címer; körirat: AVR. R. HUNG. MON. NOV. — Másik lapján: PATRONA HUNG. 1704. — T. h.)

20—31. *Pápai sorozat*:<sup>27</sup> XI. Kelemen (1700—1721) 1 drb. aranya, XIV. Benedek (1740—1758) 2 drb. aranya; XIII. Kelemen (1758—1769) 1 aranya; XIV. Kelemen (1769—1774) 1 aranya; Sede vacante 1774 „Veni lumen cordium” fölírással; VII. Pius (1800—1823) 1 aranya; XVI. Gergely (1831—1846) 1 aranya; IX. Pius (1846—78) 3 drb. aranya; a vatikáni állam mostani új korszakból XI. Pius 100 lírás aranya.<sup>28</sup>

32. Valentinianus (364—375) császár aranya. Előlapon a császár diadémós képe. Körirat: DN. VALENTINIANVS IVS PP AVG. Hátlapon a világögömböt tartó két trónon ülő alak, közöttük fölül a középen Victoria. Körirat: VICTORIA AVGG. Alul: AQOBF.

33. Fl. Theodosius Magnus fertály-aranya. Előlapon: a császár diadémós képe, körirat: DN THEODOSIVS PP AVG. Hátlapon: Victoria képe, körirat: VICTORIA AVGVSTORVM CONOP. (Halmay Károly úr ajándéka 1890—91.)

34. Basiliscus Usurp. (476—477.) Kr. u.) Az uralkodó képével; a betűk DN. BASILICVS. PP. AVG. És: VICTORIA AVGG. Lent: CONOB. (Constantinopoli obsignata.)

35. Velencei arany (dukát) 1478—1485-ből, (Mocenico János dozsé korából, ki a jelzett időben volt a velencei köztársaság élén.) A pénz egyik lapján: a csillagok közt álló Üdvözítő képe.

<sup>27</sup> Már megjegyeztük, hogy gyűjteményünk pápai sorozata (legjawa részben) Jeszenszky Alajos nyitrai nagyprépost úr ajándéka.

<sup>28</sup> Persze ez utóbbit a hozzátartozó sorozattal külön szereztük be.

Körirat: SIT. T. XPE. DAT. Q. TV. REGIS. ISTE. DVCAT. (Magyarázat: Sit tibi Christe datus, quem tu regis, iste ducatus.) A pénz másik lapján a térdeplő dózsénak a zászlót átnyújtó Szent Márk képe. Szent Márk volt tudvalevőleg a velencei köztársaság védőszentje. Rávonatkozik a jobbra eső fölirat: S. M. VENETI A balra eső felirat pedig: JO. MOCENICO<sup>29</sup> a dózsé nevét örökíti meg.

36. II. Ferdinánd braunschweigi arany dukátja. Egyik oldalon négyszögű emléklapon: DVCATVS NOVVS: REI PVPL. BRVNSVICENSIS. Másik oldalon: kétfejű sas, körirat: FERDINAN. III. D. G. ROM. IMP. AVG. 1640. (Helle János kalocsai főszolgabíró úr ajándéka, 1910—11.)

37. II. József osztrák aranya, 1787.

38. II. József (kb. negyed arany forintos) osztrák aranya.

39. I. Ferdinánd osztrák császár aranya, 1825.

40. V. Ferdinánd osztrák császár aranya.

41. Régi török arany, évszáma (török naptár szerint) 1222 = 1807. Kr. u.<sup>30</sup>

42. II. Mahmud szultán (1808—1839.) aranya, (mult századi.)

43. Ugyancsak II. Mahmud szultáné, (csorba, törött példány.)

44. XV. századi hamburgi arany. Mindkét oldalon a kisdéd Jézust ölében tartó Szűzanya képével, alatta (egyik oldalon) Hamburg címere. Az egyik oldal körirata: MONETA HA' BV RG. A másiké: AVE PLEN' GRA 1947.

45. Hollandiai aranydukát 1649-ből. Egyik lapján: kivont kardú, nyilcsomót kezében tartó férfiú, 1649-i évszám és körirat: CONCOR. PAR. . . CRES. HOL. (= Concordia parvae res crescunt. Hollandia.) Másik lapján: MO. ORD. POVIN. (Vége homályos.)

46. Belgium aranya, 1840. Körirata: CONCORDIA RES PARVAE CRESCUNT. (Régi holland mintára vert pénz.)

47. Francia arany a Bourbonok trónjának visszaállítására idejéből. Körirat: LOUIS XVIII. ROI DE FRANCE. 1814.

48. II. Napóleon császár 10 frankos aranya, 1863.

Még néhány történeti nevezetességű avagy érdekesebb ér-  
münk:

Az egyik üvegszekrényben: *Mária Terézia*-sorozat. Történetbe, korba belevilágító holland érmek Mária Terézia koronázásának és az osztrák örökösödési háborúban való végső szorongatottságának emlékére; Mária Terézia koronázásának ezüst, talléralakú emlékérme (88. sz.)<sup>31</sup> A Szent István lovagrend nagy

<sup>29</sup> A Č az én átirásomban csak helyettesítő betű.

<sup>30</sup> Tehát IV. Musztafa szultán (1807—1808) pénze lesz.

<sup>31</sup> Szertárunkban az érmék alatt található számok általában nem számitanak (elavultak); de az e jegyzékben jelzetteknek még van értékük, (írányításul szolgálhatnak)



ezüst emlékérmé, 1764-ből (11. sz.) és ugyancsak Mária Terézia korából a Szent Jobb hazahozatalának ezüst emlékérmé, (egyszersmind forgalmi pénz, (16. sz.). Továbbá a Mária Terézia-talér a magyar címert tartó angyalokkal. — Ritka érdekességű tárgy (a maga nemében unikum) ugyanezen üvegszekrényben a *Jehova vexillum neum* feliratú és hermelinutánczatú zománccal díszített arany rendjel 1691-ből, tehát a nagy felszabadító háború idejéből: özv. Kerekes Kornélné ajándéka. Az ajándékozó e tárgyat padlásra került régi szláv könyvek közt találta Dunaföldváron; magasrangú tiszté lehetett, aki talán a dunaföldvári plébánián sebesülve feküdt s ezt az érdemjelét könyvbe rejthette, ahol jó 200 éven át fölfedezetlenül heverhetett. A ritkaságért a Nemzeti Múzeum annakidején 500 koronát ajánlott fel, de pontos meghatározását adni ott sem tudták.<sup>32</sup> — A 30 éves háború idejéből való lehet egy hadi kitüntetés vagy jelvény Tilly ezüstveretű képével.

Az itt tárgyalt szekrényben vannak még: Jeruzsálem bevételének *Judaea capta* feliratú (Vespasianus korabeli) bronz emlékérmé; nemkülönb az ókori syracusai ismert csodaszép ezüstöknek (úgy látszik) római kori bronz utánzata;<sup>33</sup> továbbá egyiptomi pénzdarab a Ptolomaeusok korából. — Barbár pénzek (vagy azok utánzatai, 205. sz.). — A hírhedt *Attila Rex* feliratú hamisítvány. Ugyanitt egyházi előkelőségek emlékéremsorozata: e sorozatban Pázmány Péter egykorú veretű emlékérmé (228. sz.), egyszersmind legújabb emlékérmé. Ugyanazon szekrényben I. Napoleonnak, mint Dalmácia urának nagy ezüst emlékérmé; a lipcsei „népek csatája” után a szövetségesek Párizsba való bevonulásának emlékérmé (23. sz.) stb. — Természetesen nem hiányozhatnak a legújabb emlékérmék közül a II. Rákóczi Ferenc emlékeztetőre vert kétpengős (2 példány), a Liszt-emlékpénz (3 példány), a Szent István-emlékérmében vert ötpengős (2 példány) stb.

A másik üvegszekrényben: II. Lajos gyermekkori koronázásának ezüst emlékérmé (1. sz.). A mohácsi vész ezüst emlékérmé (2. sz.). II. Ferdinánd koronázásának kis ezüst emléklapja (3. sz.). A nagy felszabadító háború s a török kiverésének emlékérem-sorozata (5—6. sz.), mellékelve XI. Ince pápa legújabb emlékérmé. A pozserováci béke emlékérmé (7. sz.). A szatmári béke nagy ezüst emlékérmé (8. sz.). Igen tanulságos éremsorozat a szent korona 1853. évi orsovai megtalálásának emlékérmétől (81. sz.) és a rákövetkező események, mint az országgyűlés 1865-ben való megnyitásának emlékérméitől az 1867.-i kiegyezést megőrkítő érméig terjedő sorozat. Végül a millénium emlékérméi, több eucharisztikus kongresszus jelvényei, főképp a legutóbb Budapesten lefolyt eucharisztikus kongresszuséi stb.

<sup>32</sup> P. Hauer Ferenc S. J. szíves közlése alapján.

<sup>33</sup> Találták Pécsen egy házalap ásásakor.

Van régi és új papírpénz-gyűjteményünk is, a legrégebbi osztrák bankóktól a Kossuth-bankókig és így tovább.

B) *Régi eszközök csoportja*. Több mint 200 kő-, réz-, bronz- és vaskorszaki szerszám, harcieszköz és egyéb tárgy.

A főbb lelőhelyek: a kőkorszaki tárgyakra a közeli Kecel s a távolabbi nyítramegyei Vigvár; az illyr-kelta összefüggő nagy bronzkori leletcsoportra Szolnok-pusztá (Szerém m.); az avar-kori tárgyakra a szomszédos Halompusztá.<sup>34</sup>

A *kőkorszakot* szemléltetik: kőkorszaki kovaszilánkok, „pattintgatott” nyílcsúcs (olaszországi lelet); durva nyílcsúcsok és kőlándzsafej. Van továbbá gyűjteményünkben kőkori balta, kalapács, kőkorongok (kézi malomkövek?), nehezekek, kőkornak mondható pohár; a már említett vigvári gyűjteményből 4 edény;<sup>35</sup> finomabb kőkorszaki tárgyak is. A kőkorszak fejlődését mutathatja egy „négyszögletes fűrású”, csiszolt kőkori csonteszköz és két „hengeres fűrású” újabb kőkorszaki balta; a legújabb kőkort, az ú. n. bádeni kultúrát s az akkori díszítésmódot is képviseli pár töredék.

A magyarországi *réz-kornak* is akad képviselője (vörösréz-balta).

A *bronzkort* jellemzően szemlélteti 3 hatalmas urna egymás mellett, az első biztosan halotti urna, a másik kettő gabonatarató urna is lehetett. A *kelta-illyr bronzkort* a már máshol említett több mint 100 darabból álló szerémségi (Szabolcs-pusztai) lelet. (Tanulságos párhuzam kedvéért közelébe vannak helyezve mai hasonló primitív, afrikai rézkarikák és darabok.) — Régebbi bronzkorra vall még pár tárgy: fokos v. csákány és lándzsafej.

A régi kalocsavidéki *jazyg kort* bemutatja legalább 4 jazyg edény és talán 1—2 ide sorozható gyöngysor.

A *római kort* szemléltetik: téglák (felirattal v. gyárjeggyel bélyegzett téglák is),<sup>36</sup> valamint sok római moziak-töredék és mozaik-szem<sup>37</sup> meg gyöngyszem, antik borostyándarabok; 1 drb. római (v. etruszk kori) kenőcsös üveg; továbbá legalább jelzé-

<sup>34</sup> Más lelőhelyek még: Kömlőd, Dunapentele, Miske, Csertő stb.

<sup>35</sup> Vannak szertárunkban a kezdetleges (kézzel, nem fazekaskoronggal készült) edényektől egészen a szabályos, fazekas-koronggal készült ókori edényekig. — Érdekes, hogy egy kezdetleges, durvasága miatt kb. bronzkorinak számító edényre FULVIA latin fölirat került; az írás ráhamisításnak, vagy későbbi rákarcolásnak látszik.

<sup>36</sup> Római téglákat intézetünk a közeli imsói és kömlői romokból kapott; de a téglák aquincumi gyártmányúak lehetnek; a feliratos téglák a betűk formája és a bélyegző hosszúkás négyszög alakjából ítélve a Diocletianus előtti korból való; Kr. u. úgy I—II. századból; tekintve, hogy az ilyen téglabélyegekből gyakori a „sajtóhiba” és „szabálytalanság”, a felirat olvasása és hozzávetőleges magyarázata ez lehet: IO FA RN (talán KN helyett) MAX ENI + AVINK (= Jove Optimo, Figulina v. Fabrica KN) MAX (ez a gyár. v. gyártulajdonos jegye En(i) Avinc = en v. in Aquinco).

<sup>37</sup> Itt kb. egy-egy mozaik-dobozkát v. összetartozó szemekből álló töredéket számíthatunk egy leltári tárgynak.

sük szerint, római égetett agyag padolat-díszdarabok (az egyik jelzése szerint Pompeiiből). Van három római gyártmányú mázatlan edényünk és egy római sírban talált *máz*as edényünk is. „Minden bizonnyal belföldi (másszóval: pannóniai) gyártmányoknak kell tartanunk azokat a fényes, sárga, vörös vagy szürke mázú korsókat is, melyek első tekintetre úgy tűnnek föl, mintha mai fazekasaink készítették volna. Formára is nagyon hasonlítanak mostani edényeinkhez.”<sup>38</sup> (A szóbanforgó korsó fenekén egyébként a római gyárjegy nyoma.)

A *germán* kort is feltűntetheti egy nem utolsó, rekeszművű fibula (ruhatű).

Az *avar* kort:

a) 22 darabból álló avarkori bronzlelet, avar pásztoröv vagy jobban: vitézi öv részei: 1 övcsat, 4 balra guggoló-griffes, a bőrvögre szögcseltest övrészlet; 3 csüngő dísz, 2 (más) csüngő (?) dísz; 8 az övre rászögcseltest dísz; 4 szíjvég, részben indaszerű ornamentikával. (A griff és inda a hun-avar kornak legjellemzőbb díszei.) Ez az itt részletezett, földásás közben felbukkant lelet az első, amely a halomi, azóta feltárt avar temető nyomára vezetett, úgyhogy e bronzlelet nyomán a halomi avarkori sírmezőről 1936. évi január hó 31-én megírt véleményezésem alapján<sup>39</sup> kezdette meg a Nemzeti Múzeum kiküldöttje, Fettich Nándor, európai hírű régiségtudósunk a halomi avarkori temető feltárását, mely több tudományos eredményre vezetett, mint azt hittük volna. A fent leírt bronzleletnek tudományos szempontból legértékesebb részét (nagy szíjvéget, a leírt lelet 23-ik darabját) a Nemzeti Múzeum számára engedték át, a többi szertárunknak maradt.

b) Van ugyanazon avar sírokból több avarkori halotti tori agyagedény („halottetető edény”), és több más, népvándorlás kori hasonló durva agyagbögre. — Avarkorinak mondható talán a két háromágú vasnyíl egyike is.

A *magyar honfoglalás* korát 1 drb. kengyel szemlélteti (közele akasztói lelet pogány lovas sírből); a vele talált honfoglaláskori kard rajzával. Ehhez járul egy máshonnet való, de honfoglaláskori tárgy (csikózóabla?); továbbá talán honfoglaláskori, de XI—XII. századi is lehet, egy régi nyakék.

Van *középkorinak* mondható kis magyar gyűjteményünk is: középkori kengyel, sarkantyúk, számszeríjkulcs; 5 drb. igen szép magyar „kemenceszem” a XV—XVI. századból és 2 más régi magyar kályhaszem. — A Szent István korában épült, vagy mindenesetre már az első kalocsai székesegyházból való lehet egy oszlop- vagy pillérfejezet és néhány más töredék.

<sup>38</sup> Szilágyi: A magyar nemzet története I. Kuzsinszky Bálint cikke: Pannónia és Dácia, CCXXXIII.

<sup>39</sup> A jelentés egy hiteles másolata házi levéltárunkban van.

Vannak természetesen magyarkori tárgyaink is (nyilak, fegyverek).

Az *oszmán hódoltság* korát szemlélteti egy vas félhold s egy pár oszmán korinak látszó fegyver. Vannak újabbkori ide sorolható tárgyak is (török).

*Fegyvergyűjteményünk* igen szerény, de az iskola számára mégis tanulságos, a kovás puskától<sup>40</sup> a mai fegyverekig rávilágít a fegyverek fejlődésére. A diákok figyelmének főtárgya mégis az a két „kis ágyú”, mozsárágyú vagy „pattantyús” ágyú, amelyek a (barokk kori) hajósi érseki kastélyból kerültek gyűjteményünkbe, de maguk az ágyúk még Mária Terézia koránál is régebbiek lehetnek, ha a faalkatrészek esetleg újak is. A nagyobbik mellett egy, XV. századnak minősíthető magyar szablya. — Van világháborús hulladék- és lomtárunk is.

A már máshol említett római mozaik-töredékeken kívül természetesen vannak mai *mozaikdarabjaink* is, a legegyszerűbektől a művészi finom velencei mozaikig. Továbbá *mozaikdarabok és hulladékok a székestehérvári régi Szent István-kori Szűz Mária-templomból*. Szinte minden darabkája becses!

Külön említésre méltó kis gyűjtemény a 10 *ó-egyiptomi* (zománcos és egyéb) tárgy (részben, azt hiszem, utánzat), egy valódi múmia-ujj.

A fegyver- és eszközgyűjteményben a kisdíákság szemefénye, kedvence a jászberényi kürt utánzata: a jászberényi írgalmasnővérek ajándéka.

C) *Régi ötvösművészet csoportja*. Az ötvösművészetet is szemlélteti legalább néhány tárgy. Valóságos remek a korai reneszánsz, Krisztus egész földi életét ábrázoló képekkel zsúfolt, nyilván egyházi használatú (talán huszita-kori áldoztató) kanál.

Néhány *zománctárgyunk* is van,<sup>41</sup> az ó-egyiptomi vájt zománc (utánzat-)tól a reneszánsz és újabb korig. A díákság kedvence a kb. késő-reneszánsz vagy korai barokk kori festett zománcképű szárnyas-oltár utánzat, mely könnyen csukható, de csak egy titkos hely megnyomásával nyitható. Csak pusztán javításáért 125—180 pengőt kértek; az egész remek „eszményi” értéke mindenesetre nagy. Mi persze ajándékba kaptuk.

D) *Képek, metszetek, klisék, domború képek*. Van számottevő fa-, réz- és egyéb metszetünk. Köztük Kalocsa városának régi rézmetszeti képe a mult század elejéről. Magyarország mult századi térképének rézmetszete még a Hármas Kis Tükör szerint stb. Van egy képünk annak szemléltetésére is, hogyan készült a fémkarchoz a (negatív) kép.

<sup>40</sup> A gyűjteményünkben levő díszes, kovás szerkezetű pisztoly barokk kori, kb. a XVII. század végéről.

<sup>41</sup> Szétosztva az ó-egyiptomi, kínai és indiai stb. gyűjteménynél; a magyar szent korona zománcainak gyönyörű színes képei állanak rendelkezésünkre.

A képek között igen tanulságos a középkori pápai koronázási menetet eszményileg feltüntető, 8 képből álló sorozat (színezett metszetek, Riccio Veronese eredeti festménye után).<sup>42</sup>

Az eucharisztikus szentév drága emléke számunkra a budapesti eucharisztikus világkongresszus színezett rézmetszete. Történetileg értékes továbbá Hieronymói Szent Ferencnek barokk kori, közel egykorú képe, kb. a XVIII. század elején készülhetett.

Kalocsa és a régi Bács vára történeti multjának összefüggése miatt helyi érdekűek a régi Bács várának maradványait feltüntető képek; általánosabb érdeket kelthetnek a régi Visegrád és Trencsén várának (Csák Mátyus várának) domború (gipsz) képei.

Vetítőképek a művészettörténet megvilágítására (diapozitívek 900 drb. körül); ugyane célra szolgáló színes művészi másolatok<sup>43</sup> stb. Továbbá vetítőképek a magyar történelem megvilágítására is.

A képeknél említhetjük a művészi fakereszteket, továbbá a különböző apró szobrocskákat (elefántcsontból is). Ugyancsak egy emléke miatt számunkra drága tárgyunkat: egy kis keresztet az 1919 évszám bevésésével, mely a kalocsai székesegyház ágyúöntés céljára 1919-ben lefoglalt harangja ércének egy részéből a Weiss Manfréd-féle csepeli gyárban készült. Itt említhetjük még Görgöy Artúrnak bronzutánezatú, gipsz mellszobrát.

Megemlíthetjük továbbá a képek sorozatában a két, XVIII. századból való selyemhímzést Patachich érsek címerével; ugyanaz a címer fába vésve és festve is.

Van néhány művészi valódi *elefántcsont tárgyunk is*: 1 drb. japáni elefántcsontfaragású, darabokból művésziiesen összeillesztett törhüvely kb. a XV. századból; azonfelül még két más, de kevésbbé művészies kínai vagy japán csontfaragás.

E) *Oklevelek* stb. A legrégibb (berámázva) Nagy Lajos korából; kelt Visegrádon (1376). Van címeres nemesi levelünk is (magyar armális). Ösnyomtatványok, régi könyvek, ujságok sora. A pár ösnyomtatványokból mégis ki kell emelni Thúróczy krónikájának egy nálunk őrzött példányát. Helyi érdekesség a kalocsai „víkony” (= úri) és szűrszabók régi céhkönyve, benne a céh nyomtatott szabályzatával. Kéziratok, autogrammok; Arany János *Toldi szerelme* c. műve a költő sajátkezű névbejegyzésével stb.

F) Van megkezdett *pecsétgyűjteményünk* is. Nem számítjuk ide az okleveleken függő pecséteket. Az egyik gyűjteményben V. Ferdinánd, a herceg Esterházyak, Koháryak, Grassalkovichok, Batthyányak, Pálffyak, gróf Nádasdyak, Apponyiak,

<sup>42</sup> Az összetartozó, voltaképen folytatólagosan egyetlen hosszú képet alkotó sorozat képeinek (részeinek) sarkában: D. Riccio Veronese detto (= alias) il Brusasonci dip. (= depinxit).

<sup>43</sup> Egy részük berámázásra vár.

Almássyak, Mailáthok pecsétjei; külön Haynald érsek pecsétje, továbbá Szcitovszky primásé, Ferenc Ferdinánd trónörökösé, a Bourbonok lilíomos pecsétje, régi gótikus pecsét, Bécs város pecsétje, a japáni osztrák-magyar követségé. Összesen több mint 100 besorozott pecsét. Kiegészítik még e gyűjteményt az érdekes pecsétnyomók.

G) *Népművészeti és kézügyességi gyűjtemény.* Kalotaszegi és kalocsavidéki népművészet tárgyai. Egy drb. kalotaszegi művészettel remekbekészült térdeplő, csodaszép magyaros motívumú rávésésekkel. Egy drb. kalocsai népművészettel készült asztal és szék. A kalocsai népművészetnek tudvalevőleg most már országos, sőt országunk határán túlszálló híre van. — Nem annyira a tulajdonképeni népművészetet, mint inkább a kalocsavidéki népkézügyességet szemlélteti pl. egy üvegbe körmönfont ügyességgel és nagy türelemmel farészecskékből berakott „Kálvária“, egy fapáva stb. A kalocsai hímzés és agyagművesség is képviselve van néhány darabbal; még hercegszántói és kalocsavidéki (húsvéti) hímes tojásokból is van gyűjteményünk. — Továbbá van a népek viseletéhez tartozó papucssorozatunk: az egyszerű finn nyírkéreg-papucstól a kínai, művészileg hímzett papucsig. — Itt említhetjük a diákság, sőt mások méltó csodálatának is egyik tárgyát: a milánói dóm lombfűrész munkában való utánzatát. A róla szóló bejegyzésünk szerint e kis remeket Vaszary Kolos hercegrpmás (az 1910—11-i tanév folyamán) a budapesti Kongregációs Otthon sorsjátékára ajándékozta. Becsértéke (az akkori pénzben) 400 korona, megváltási ára 100 korona. Mindeztől 110 koronába került.

H) *Néprajzi gyűjtemény.* Kb. 150 drb. — zulukaffer fegyverek és egyéb tárgyak a zambézi jezsuita misszióból; ugyanonnet az embertori dob, pogány pap (szellemidéző?) varázsbotja varázsjelekkel, újkeresztények első kézimunkái (mint pl. fapoharak) stb. Szemelvényes tárgyak Abesszíniából; mutatóba pár darab Amerikából és Ausztráliából is. Értékes kínai, továbbá japán, tibeti, indiai stb. tárgyak; tibeti „imamalom“, indiai árskolt-zománcos váza, bálványkák stb. A kínai régi pénzek (az V. századtól a X—XI. századig és természetesen újkori kínai pénzek) inkább az éremtárhoz tartoznak. Kínai selyemfestés, faragványok, könyvek, nyomtatványok stb.

I) Végül a már fentebb említett *cartologiai* (térkép-) *gyűjtemény*; valamint néhány külön régi térkép (pl. a pozserováci béke kemény papírra vont egykorú térképe).

Végösszegezés (a legutóbbi megszámlálás alapján) 7578 darab. Ebből az érmekre esik 6785 darabszám, a többi egyéb (régii és néprajzi) tárgy.

14. Pécs városa és jezsuitáinak multjából. Irta *Cser Palkovits István S. J.* (Patres S. J. antiquiores Quinque-Ecclesiis. Auctore *Stephano Cser Palkovits S. J.*) Budapest, Korda, 1942. 4+10 lap. Ára 5 P.
15. Faludi Ferenc. 1704—1779. Irta *Géfin Gyula*. (Franciscus Faludi. 1704—1779. Auctore *Julio Géfin*. Budapest, Korda, 1942. 4+22 lap. Ára 5 P.

#### Források- (Fontes) sorozat

1. A magyar jezsuiták irodalmi tevékenysége. 1853—1934. Összeállította *Tóth Mike S. J.* (Scriptores Hungari S. J. 1853—1934. Collegit *Michael Tóth S. J.*) Budapest, Korda, 1942. 41 lap. Ára 5 P.
2. Adalékok az erdélyi jezsuita rendházak eltörlésének történetéhez. Közli *Temesváry János*. (Addenda ad historiam abolitionis S. J. domorum in Transsilvania. Edidit *Joannes Temesváry*.) Budapest, Korda, 1935. 36 lap. Ára 1.50 P.
3. P. Velics László S. J. visszaemlékezései. Közli *Gyenis András S. J.* (Memorialia P. Ladislai Velics S. J. Edidit *Andreas Gyenis S. J.*) Budapest, Korda, 1942. 4+21 lap. Ára 5 P.
4. P. Csákányi Imre S. J. tanárképző oktatásai 1695-ből. Kiadja *Gyenis András S. J.* (Manuductio P. Emerici Csákányi S. J. pro Magistris scholarum inferiorum. Edidit *Andreas Gyenis S. J.*) Budapest, Korda 1942. 34 lap. Ára 10 P.

#### Gyenis András S. J.

szerkesztésében több munkatárs közreműködésével megjelentek  
a következő művek:

- Jezsuita történeti évkönyv (Annuario jesuitico-historicum.) 1940, 1941, 1942. Budapest, Korda. Ára kötetenként magánszemélyeknek 25 P, közületeknek és jogi személyeknek 40 P.
- Jezsuita arcélek. (Vitae jesuitarum.) 5 képpel. Budapest, Korda, 1940. 358 lap. Elfogyott.
- Száz jezsuita arcél. (Vitae 100 jesuitarum.) 83 képpel. I. 515, II. 547, III. 504 lap. Budapest, Fővárosi Nyomda, 1941. Ára 36 P.
- Hittel és tudással. Jeles jezsuiták életútja. (Fide et scientia. Memoria jesuitarum illustrium.) Megjelenik a Szent István Társulat kiadásában 1942 karácsonyára.

#### Gyenis András S. J. egyéb művei:

- Magyarok a Zambézi öserdeiben. (Hungari in missione Zambesiana.) Budapest, Kat. Missziók, 1930. 48 lap. Ára 1 P.
- A magyar püspökségek helyzete a mohácsi vésztől 1600-ig. (Status episcopatum hungar. s. XVI.) Klny. Ujpest, Grafika. 7 lap. Elfogyott.
- A Bollandisták Társasága. (Societas Bollandiana.) Budapest, Manréza, 1935. 31 lap. Ára 1 P.



- P. Roothaan János Fülöp. 1785—1853. (P. Joannes Philippus Roothaan.) Budapest, Korda, 1936. 35 lap. Ára 1 P.
- Loyolai Szent Ignác és műve. (S. Ignatius de Loyola qua fundator.) Budapest, Korda, 1937. 36 lap. Ára 1 P.
- A hitvédők fejedelme. Bellarmino szent Róbert bíboros élete. Irta *Gyenis András S. J.* (Princeps apologetarum. Vita S. Roberti Card. Bellarmino. Auctore *Andrea Gyenis S. J.*) Budapest, Szent István Társulat, 1941. 307 lap. Ára 3'80 P.
- Egyszerűség ösvénye. Kis Szent Teréz életútja. Irta *Gyenis András S. J.* (Semita simplicitatis. Vita S. Theresiae de Lexov. Auctore *Andrea Gyenis S. J.*) Budapest, Korda, 1941. 175 lap. Ára 1'50 P.
- A Mester nyomában. Gondolatok az egyházi pályáról. Kiadja *Gyenis András S. J.* (De vocatione ecclesiastica. Edidit *Andreas Gyenis S. J.*) Második kiadás. Rákospalota, Szalézi Művek 1941. 62 lap. Ára 60 fillér.
- A Pálosrend multjából. Irta *Gyenis András S. J.* (De ordine Paulinorum. Auctore *Andrea Gyenis S. J.*) Kalocsa, Árpád, 1930. 78 lap. Ára 2 P.
- Krisztus munkása. Imádságos könyv az apostolkodás szellemében. Összeállította *Gyenis András S. J.* (Operarius Christi. Liber precum. Edidit *Andreas Gyenis S. J.*) Budapest, Iparos Mesterek Kongr., 1938. 450 lap. Ára 4 P.

**Isten nagyobb dicsőségére**

(A. M. D. G.) sorozat

1. Jezsuita ünnepek. Fordította *Gyenis András S. J.* (Martyrologium S. J. Traduxit *Andreas Gyenis S. J.*) Rákospalota, Szalézi Művek, 1941. 57 lap. Ára 50 fillér.
2. A jezsuita rend hazánkban. Irta *Gyenis András S. J.* (Societas Jesu in Hungaria. Auctore *Andrea Gyenis S. J.*) Rákospalota, Szalézi Művek, 1941. 63 lap. Ára 60 fillér.
3. Jézus seregében. Mi a jezsuita rend? Irta *Gyenis András S. J.* (De Societate Jesu. Auctore *Andrea Gyenis S. J.*) Rákospalota, Szalézi Művek, 1941. 48 lap. Ára 50 fillér.
4. Régi magyar jezsuita rendházak. Irta *Gyenis András S. J.* (Domus antiquae S. J. in Hungaria. Auctore *Andrea Gyenis S. J.*) Rákospalota, Szalézi Művek, 1941. 91 lap. Ára 90 fillér.